

Gart der Gesundheit, 1485; Wilden eppich.

Geschreven en vertaald door Nico Koomen.

wilden eppich vii Ca

Aium silvestre latine·

(Die meister sprechen·das dises sey ein kraut
hayß und trucken beÿ dem dritten grade·(Dises
wechþt geren beÿ den faulen wassern do die
frösch wonen·(Auch nemen etlich dises apium
risus·wann der mensche der dises nuczet in den
leybe der lachet also seer das er davon
stirbt·(Darumbe dienet dipes wol
melancolicis·das ist·denen die kaltter und
truckner natur sind und wenig freüð haben von
natur·und gern mit jn selbþ reden·Aber vor
allen dingen rat jch das mit in den leyb
zunemen·der ursachenhalb das die frösche und
krotten darauff leychen und andere vergifftige
thier·(Auch jst dises kraut von natur also das
ein yegklich vergifftig thier davon nitt kumbt es
hab seine nature darauff geworffen van freüden
und küczlung seines samens·(Von disem kraut
beschreybet uns diascorides·und sprichet·das
dises kraut beneme unnd heÿle
acrocordines·das sind lichdotn oder wårzen
auff den zehen an den füßen·(Auch nemen
etlich meister dises porrt·Dips kraut
zerknüschet und auff gelegt geleych nem
pflaster·(Disses krautes safft benymmet den
frawen jr geschwulst an dem brüsten darauff
gelegt mitt eÿbisch wurczelen·(Der same dises
krautes vermage alle dise obgeschribne
stucke·und der same jst nit also sotgklich zu
nützen in den leybe alþ dann ist das kraut·(Von
disem samen getruncken ist fast nütze denen

Wilde selderij, waterhanenvoet, 7de kapittel.

Apium silvestre⁽¹⁾ Latijn. (**Ranunculus
sceleratus**)

De meesters spreken dat dit een kruid is dat
heet en droog is bij de derde graad. Dit groeit
graag bij het vuile water daar de kikkers wonen.
Ook noemen ettelijke dit Apium ⁽²⁾ risus want
de mens die dit nuttigt in het lijf die lacht also
zeer dat hij daarvan sterft. Daarom dient dit
goed melancholische, dat is die van koude en
droge natuur zijn en weinig vreugde hebben van
natuur en graag met zichzelf reden. Maar voor
allen dingen raad ik dat niet in het lijf te nemen,
vanwege de oorzaak dat die kikkers en padden
daarop liggen en andere vergiftige dieren. Ook
is dit kruid van natuur also dat ieder vergiftig
dier daarvan niet komt het heeft zijn natuur
daarop geworpen van vreugde en gauw zijn
zaden. Van dit kruid beschrijft ons Dioscorides
en spreekt dat dit kruid beneemt en heelt
acrocordines, dat zijn likdorens of wratten op
de nagels aan de voeten. Ook noemen ettelijke
meesters dit porrt. Dit kruid gekneusd en
opgelegd gelijk een pleister. Dit kruid zijn sap
beneemt de vrouwen hun gezwollen aan de
borsten daarop gelegd met heemstwortels. De
zaden van dit kruid vermagen alle deze
opgeschreven stukken en het zaad is niet also
zorgelijk te nuttigen in het lijf als dan is dat
kruid. Van deze zaden gedronken is erg nuttig

die den viertågklichen ritten haben·den mit wein ingenomen und machet wol hårmen·(Auch benÿmmet der samen die verstopffung des milczes unnd der lebern· [24]

diegene die de vierdaagse koorts hebben, dan met wijn ingenomen en maakt goed plassen. Ook benemen de zaden de verstopping van de milt en de lever. [24]

Vorm.

Dodonaeus: 'De eerste soort van wilde Ranunculus of hanenvoet die eigenlijk waterhanenvoet genoemd wordt heeft ronde, effen en binnen holle, soms dikke en in zijtakken verdeelde stelen, de bladeren zijn breed, effen en glad of kaal en aan de kanten gekerfd of gekloven die op lange dikke vette steeltjes voortkomen, de bloempjes die op de toppen van de stelen staan zijn geel van kleur, bleker nochtans en kleiner dan die van de boterbloemen en als die afvallen komen er ronde hoofdjes na die veel op de eerst uitkomende dotjes of toppen van de asperges of koraalkruid lijken. De wortels zijn wit en met vele vezels gevezeld. Dit gewas blinkt met een bleekgroene kleur in al zijn delen'.

Naam.

(1) Zie kapittel 6 over de verschillende soorten Apium.

Dodonaeus: 'Deze kruiden voeren eigenlijk de Latijnse naam Ranunculus en de Griekse Vatrachion of Batrachion als of men kikkerkruid zei, soms ook Selinon agrion, in het Nederduits heten ze hanenvoet, in het Hoogduits ook Hanenfusz. Apuleius heeft er meer namen van, deze Latijnse namelijk Apium risus, Herba scelerata, Apiastellum, Dentaria en Auricomum waarvan er weinig aan de geslachten van hanenvoet eigenlijk toekomen, maar sommige mogen deze wel meegedeeld worden en sommige schijnen de andere geslachten eigener te wezen. De eerste soort mag eigenlijk Ranunculus silvestris primus heten, in het Latijn ook wel Apium palustre en Ranunculus aquatilis of Ranunculus palustris, ja ook niet slecht Apiastellum, in het Nederduits water-hanen-voet, in het Hoogduits Wasser Hanenfusz'.

De naam eppich is afgeleid van Apium en dan de wilde.

(2). Het gewas lijkt wel wat op selderij, Apium en doordat het krampen in het gezicht veroorzaakte was de naam vroeger Apium risus; lachselderij. Die stof zit vooral in de onrijpe zaden. De wortel is zeer scherp en in de neus gestoken wekt het niezen op en zo als een nieskruid gebruikt. In het eiland Sardinië groeit een klimplant, *Sardonias herba*, met giftige eigenschappen die een stuipachtig vertrekken van de mond teweegbrengt, *risus Sardonijs*. Ranunculus thora en Ranunculus sceleratus werden door de Romeinen sardonias genoemd omdat ze prikkelden tot een sardonische stuiplach. Bij de oerbevolking van Sardinië bestond het gruwelijke gebruik om de ouden mensen te doden, daarbij zou gelachen worden. Dat was de beruchte risus Sardonijs, een krampachtig lachen waar de ziel niet aan deelneemt. Vandaar Italiaans riso sardonico, Frans ris sardonien, sardonique, Engels sardonio laughter.

Sceleratus betekent misdadig omdat de plant blaartrekkend is en door bedelaars en landlopers gebruikt werd om er zichzelf en hun kinderen mee in te smeren en zo blaren te veroorzaken om medelijden op te. Zo werden ze ook gebruikt door de mannen die voor militaire dienst opgeroepen werden om door de blaren afgekeurd te worden. Het is een ongelukkig gebruik, het veroorzaakt een wond die niet gemakkelijk heelt.

Gebruik.

Dodonaeus; 'Deze wilde soorten van hanenvoet zijn door hun scherpe heet brandende aard zeer goed in alle gebreken van de huid als melaatsheden en meer andere diergelijke ruigheden en schurftigheden op te halen en te laten vervellen, matig en voorzichtig gebruikt en zijn ook goed opgelegd om de kwade zwerende nagels te genezen en af te laten vallen en nemen ook de plakken en liktekens van de melaatsheid weg en zijn daardoor goed om alle wratten, knobbels en eksterogen weg te nemen. Ze zijn ook goed om de kwade schurft van het hoofd te genezen en om het uitvallen van het haar te beletten als men die niet lang op de huid laat liggen maar terstond afneemt, (2) want als het wat lang op enig deel van het lichaam blijft liggen laten ze niet alleen de huid vervellen en open gaan, maar maken er bleinen, blaren, gaten en roven in door hun grote brandende kracht, niet zonder pijn en weedom.

Al dit kunnen de stelen en bladeren zeer krachtig doen als men die noch groen en vers oplegt.

Dan de wortels van die hanenvoeten die gedroogd of dor geworden zijn en gepoederd en in de neus gestoken laten niezen also goed als andere zeer sterk droog makende dingen plegen. Die aan de tanden gehouden verzoeten de tandpijn, maar ze breken de tanden met hun scherpe geweldige verdrogende kracht, met een woord gezegd, deze wortel is bijster heet en droog van aard als ook het ganse gewas, zegt Galenus.

Hanenvoet (als we uit Plinius gezegd hebben) geneest allerhande klieren en klaporen, maar vooral de kropzweren die aan de hals komen.

Waterhanenvoet wordt voor de allerheetste van alle soorten van hanenvoet gehouden en van sommige voor het Apium Sardonium van Dioscorides aangezien. Het is door zijn scherpte zeer geschikt om te laten oprispen, zegt Lobel, en de aambeien te openen als hij in olie van violen geweekt wordt en daarom wordt hij ook speenkruid genoemd. Is dit het Apium risus, zoo zal diegene die er van eet al lachende met een onlijdelijke pijn en smart sterven.

Waterhanenvoet met ongezouten varkensvet gestoten en op de wonden gelegd zal de rottigheid uit eten en reinigen van alle vuilheid, maar tenslotte er niet langer op laten liggen dan nodig is want het zou het goede vlees ook eten. Wilt ge dat leren, stoot het kruid en bindt het op een gezonde hand en het zal het vlees terstond bijten en eten en het eerst laten zwellen en open gaan.

Waterhanenvoet gestoten en goed gemengd met varkensmest en gelegd op de zwellen en zweren zal die in korte tijd openen, doorbreken en het etter uitdrijven’.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl/> en : <http://www.volkoomen.nl/>